

УДК 8

М. М. ЛЮЗНЯК

З ІСТОРІЇ

ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ М. В. ЛОМОНОSOBA

(деякі аспекти педагогічної діяльності)

М. В. Ломоносов був ширим другом народних учителів, надавав моральну допомогу і підтримку в їх важкій справі. В Росії добре відомі були створені Михайлом Васильовичем учбові і методичні посібники для народних шкіл, учбових закладів. Взагалі ж М. В. Ломоносов був надзвичайно багатогранним і як людина, і як вчений-педагог. Про енциклопедичність знань і багатогранність його творчості прекрасно сказав О. С. Пушкін: «...Ломоносов обійняв усі галузі освіти. Спрага науки була найбільшою пристрастю цієї душі, наповненої страстями. Історик, механік, хімік, мінералог, художник і віршотворець, він усе випробував і у все проник» [7, с. 32].

Питання учбових справ привертало його пильну увагу, оскільки вони мали величезне суспільно-політичне значення. Саме тому в 1758 р. йому було доручено керівництво ними в Академії наук.

Будучи переконаним, що «благополучие отечества» залежить від «просвещения чрез науки» [3, с. 561], Ломоносов докладно зусилля для того, щоб науки отримали в Росії широке застосування, щоб Академія наук перетворилась у дійсно науковий центр.

Дослідження вітчизняних істориків (акад. Б. Д. Грекова, Б. А. Рибакова та ін.) підтвердили, що наука в цей період відрізнялась достатньо високим рівнем розвитку, який був продовжений новими поколіннями видатних діячів, й, зокрема, М. В. Ломоносовим.

Надзвичайно яскраво, доступно й переконливо про роль і значення навчання й знань сказано в пам'ятках «О учении», «О неучении», «Наказание к хотящим учиться разуму» [6].

Вже у XII ст., можна вважати, авторитетною була думка про те, що для того, щоб вчити дітей, потрібні спеціальні (методичні) знання. Від учителя вимагалось не тільки володіння

предметом, але й вміння навчати дітей, у чому йому належало керуватися певними правилами. Це підтверджується наявністю уже в той час спеціальних керівництв по вихованню й навчанню дітей. З цієї точки зору особливий інтерес викликає рукописний пам'ятник «Алфавитарь ради учения малых детей» [4], де у зверненні до вчителів сказано: «Аще кто хошет отроча учити писменам словенским и слогом, первее да прочтет zde лежащее, и да вонмет убо себе самому опасно: и да увестъ и (да навикне) первее сам добре имена и гласы писмен славенских и тако учащегося да научит» (в «Алфавитарес» даються, наприклад, вказівки щодо вимови звуків навчання читанню тощо) [5].

М. В. Ломоносов теж створює свої оригінальні педагогічні документи. До нього в Росії не було науково обгрунтованого способу навчання. Він вперше поставив й розв'язав основні проблеми дидактики: про створення освіти, основні принципи і методи навчання, про класноурочну систему занять й підручники. Найбільш повно він сформулював свої педагогічні ідеї у двох документах «Регламенте московских гимназий» [2] і «Регламенте Академической гимназии» [2]. Обидва вони відображають самобутність його педагогіки, намагання організувати національну школу. Він створив першу російську граматику, а також риторичку, яка складалася зі зібрання правил і публічних виступів. До цього часу складанням риторик займались лише духовні особи. Вона стала улюбленою настільною книгою освічених російських людей XVIII ст. «М. В. Ломоносов розрушив монополію духовенства і в цій галузі», — писав В. Г. Белінський [1, с. 188—189].

Трьма виданнями Академія наук випустила «Краткий российский летописец с родословием» М. В. Ломоносова, який служив учбовим посібником з історії. Йому належить переклад «Экспериментальной физики» Х. Вольфа, виданий двічі (у 1746 і 1760 рр.). Причому до другого видання автор включив шість додатків, в яких виклав свої теоретичні й експериментальні роботи з фізики з математичних позицій.

Велику просвітню роль мали також публічні виступи М. В. Ломоносова з лекціями, в яких він часто популяризував свої наукові відкриття. Такі, наприклад, його «Слово о пользе зимы» (1751 р.), «Слово о происхождении света, новую теорию о цветах представляющее» (1756 р.), «Слово о рождении металлов от трясения земли» (1757 р.), «Рассуждения о твердости и жидкости тел» (1760 р.) та ін.

Ці лекції увійшли до третьої книги «Собрания разных сочинений в стихах и в прозе», виданої Московським університетом у 1778 р. під редакцією ректора Славяно-греко-латинської академії єпископа Дамаскіна (Семенова-Руднева), який підкрес-

люе значення лекцій М. В. Ломоносова як зразка для навчання: «Чтобы как переводчики и сочинители наши, так и обучающиеся в школах юноши могли для подражания в правописаньи и красоте слога перед очами иметь самого лучшего российского писателя...» [2].

1. *Белинский В. Г.* Полн. собр. соч. М., 1953. Т. 2. 2. *Дамаскин (Семенов-Руднев) Д. Е.* Библиотека Российская, или сведения о всех книгах в России с начала типографии на свет вышедших. СПб, 1881. 3. *Ломоносов М. В.* Полн. собр. соч. М.; Л., 1957. Т. 10. 4. ОР ГПНТБ, ф. 299, ед. хр. 487, л. 9—26; ф. 178, ед. хр. 709; ф. 175, ед. хр. 709, л. 5—6. 5. Там же, ф. 299, ед. хр. 487, л. 9—26. 6. Памятники «О учении» и «О неучении» помещены в собраниях, хранящихся в рукописном отделе Государственной библиотеки им. В. И. Ленина в собрании Тихонравова, № 396. 7. *Пушкин А. С.* Полн. собр. соч. М., 1949. Т. 11. 8. Хрестоматия по истории педагогики. М., 1933. Т. 4. Ч. 1.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.90